

N:o 203.

Af herrar **Fridtjuv Berg** och **E. Hammarlund**, *om skrifvelse till Kongl. Maj:t rörande vissa ändringar i undervisningsväsendet.*

Genom en af herr *C. G. Bäckgren* väckt motion (n:o 14) kommer den s. k. läroverksfrågan att under innevarande riksdag blifva föremål för uttalande åtminstone från Andra Kammarens sida.

Den i nämnda motion påyrkade läroverksreformen är af mera genomgripande art än någon oss veterligen hittills inom Riksdagen föreslagen. Den äsyftar nemligen — i korthet sagdt — ingenting mindre än studentexamens afläggande tre år tidigare än nu är fallet samt såsom konsekvens häraf de tre högsta läroverksklassernas afskiljande från skolstadiet och anslutning till universitetsstadiet.

Ehuru vi för vår del anse den grundåskådning, hvarpå ifrågavarande motion hvilar, vara i hufvudsak riktig, tvifla vi dock, att Riksdagen skall befinnas villig att förorda en så radikal omdaning af det bestående. Vi äro för öfrigt af den öfvertygelsen, att de önskemål, man genom en dylik omdaning vill vinna, kunna i högst väsentlig mån uppnås genom anordningar, hvilka ej behöfde uppkalla den nuvarande läroverksorganisationens vänner till motstånd utan borde kunna genomföras under medverkan äfven från dem.

Bih. till Riksd. Prot. 1896. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 37 Häft. (N:o 203—208). 1

För att sätta vederbörande utskott samt Andra Kammaren och eventuellt jemväl den Första i tillfälle att vid behandlingen af herr Bäckgrens motion äfven taga under ompröfning ett reformförslag, som på *annan* väg söker tillgodose samma intressen, hafva vi ansett oss böra härmed förelägga Riksdagen ett sådant.

Enligt läroverksstadgans första paragraf hafva de allmänna läroverken tvenne uppgifter: »att meddela medborgerlig bildning», samt »att grundlägga de vetenskapliga insigter, hvilka vid universitet eller högre tillämpningsskola vidare utbildas.»

Fordom betraktades denna senare uppgift såsom deras enda. Man inträdde i läroverket för att kunna aflägga studentexamen, och man aflade denna för att få idka universitetsstudier. Studentexamen måste rätta sig efter universitetet, och läroverket måste rätta sig efter studentexamen.

I sjelfva verket är denna uppfattning ännu den bland lärare, lärjungar och allmänhet förherskande. Med hänsyn till studentexamen är läroverkens undervisningsplan i dess helhet uppgjord, och ett läroverk anses godt, om det kan förete »vackra» afslutningsklasser, hvilka »med glans» genomgå censorernas skärseld, dåligt deremot, om någon större del af dess lärjungar blifva »kuggade» i studentexamen. Enligt teorien är det *denna*, som utgör målet för läroverkets hela arbete.

Men sakförhållandena äro starkare än alla teorier. Det allmänna läroverket, som till hela sin anläggning velat vara en förberedelseanstalt för universitetsstudier, har genom omständigheternas magt mer och mer förvandlats till en bildningsanstalt hufvudsakligen för sådana, som aldrig komma till universitetet, ja icke ens till studentexamen, utan utgå i det praktiska lifvet redan vid 13–16 års ålder.

Långt ifrån att de gossar, hvilka inträda i läroverkets första eller andra klass (hvilken senare numera i stor utsträckning användes som begynnelseklass) skulle i regel genomgå läroverket, förhåller det sig tvärtom så, att hvarje »skolgeneration» under sitt fortskridande från klass till klass oupphörigen minskas, så att det slutligen endast återstår ett fåtal, som eröfrar den hvita mössan, och ett ännu mindre fåtal, som förvärfvar den akademiska medborgarerätten.

I de af ecklesiastikdepartementet utgifna årsberättelserna rörande statens allmänna läroverk för gossar finner man följande uppgifter om de olika »skolgenerationernas» fortgående minskning:

Begynnelse- år	Skolgenerationens storlek i klass									Afslutnings- år
	I	II	III	IV	V	VI: 1	VI: 2	VII: 1	VII: 2	
1876	2236	2542	2380	2194	1804	1375	1051	900	795	1884
1877	2317	2726	2424	2195	1742	1281	958	848	713	1885
1878	2298	2777	2564	2276	1777	1308	972	846	728	1886
1879	2455	2750	2520	2249	1835	1370	1102	933	790	1887
1880	2365	2676	2440	2187	1759	1248	992	850	729	1888
1881	2307	2557	2366	2144	1753	1286	959	820	685	1889
1882	2161	2510	2260	2078	1661	1184	858	763	632	1890
1883	2187	2487	2331	2159	1678	1188	881	744	634	1891
1884	2121	2494	2341	2067	1636	1161	876	745	648	1892
1885	2052	2469	2306	2086	1552	1064	751	660	587	1893

Dessa uppgifter visa, att läroverkets andra klass är den som har största lärjungeantalet (hvilket beror på det redan påpekade förhållandet, att ett ganska stort antal barn, 300—400, använda nämnda klass som begynnelseklass), men att klasserna derefter undan för undan minskas, så att öfre sjunde slutligen hyser knappa 24 proc. af andra klassens antal. *Mer än tre fjerdedelar af de i allmänna läroverken studerande utgå således i lifvet utan att nå det mål, hvarpå deras studier enligt hela sin anläggning varit rigtade.*

Försök hafva visserligen icke helt och hållet saknats att tillgodose dessa »i förväg afgåendes» behof. Man har för dem anordnat icke mindre än två »afslutningskurser», den ena i tredje, den andra i femte klassen. Men från alla håll synes man numera vara ense om, att dessa försök i det hela taget stannat på papperet. Med afseende på afslutningen i tredje klassen har den uppfattningen gjort sig allt mer gällande, att barn, hvilka vid 12—13 års ålder måste utgå i lifvet, i de flesta fall hafva långt större nytta af att genomgå en ordentlig folkskola än de tre lägsta klasserna af ett allmänt läroverk, och hvad afslutningen i femte klassen angår, betecknas den af läroverkens egna män såsom synnerligen otillfredsställande, enär den dels kommer ett år för tidigt (vid 14—15 år i stället för vid 15—16), dels på grund af kursernas

afpassning efter de för klasserna VI och VII fastställda icke kunnat erhålla någon verkligt afslutande och efter det praktiska livvets kraf lämpad karakter.

Man står således fortfarande inför det sakförhållandet, att allmänna läroverket genom hela sin inrättning är afpassadt nästan uteslutande för de 24 procent af dess lärjungar, hvilka genomgå detsamma till slut, medan det deremot lemnar de öfriga 76 procentens bildningskraf utan synnerligt afseende.

Det synes oss ej sannolikt, att en sådan sakernas ställning rätt länge skall kunna upprätthållas. Antingen måste läroverket undergå en genomgripande yttre och inre omdaning, så att det i första hand kommer att tillgodose det stora flertalets behof och låter de blifvande studenternas samt universitets- och embetsmännens fordringar komma endast i andra rummet, eller ock måste för nämnda stora flertal *nya* banor anvisas, på hvilka det kan få sina berättigade bildningskraf tillfredsställda.

Principielt synes oss visserligen det första af dessa båda alternativ vara att föredraga. Enligt vår mening måste nemligen allmänbildningen föregå och utgöra grundvalen för de olika slagen af specialbildning, liksom det äfven är vår öfvertygelse, att det offentliga undervisningsväsendet, så vidt möjligt är, bör gifva lärjungen (och hans målsman) tillfälle och anledning att såväl vid barndomsålderns som vid öfvergångsålderns slut fritt välja den lefnadsbana, för hvilken han under sina grundläggande studier befunnits mest passande. Vi tro därför, att den i och för sig rigtigaste skolorganisationen skulle vara en sådan, som bestode af tre på hvarandra följande stadier: en för barndomsåldern (till 12—13 år), en för öfvergångsåldern (från 12, 13 till 15, 16 år), samt en för ungdomsåldern (från 15—16 år).

Sådana förhållandena nu en gång äro, torde det emellertid vara föga sannolikt, att en så fullständig omdaning af vårt offentliga undervisningsväsende skulle under rimlig tid vara att förvänta. Gent emot de många, hvilka önska en genomgripande reform, stå fortfarande de många, hvilka yrka läroverkets bibehållande vid hvad det nu är, och det högsta, som under slitningen dem emellan skulle kunna vinnas, vore en rad af kompromisser och halfhetsåtgärder, hvori hvarken det gamla eller det nya komme till sin rätt, och hvarmed ingenderas vänner kunde vara tillfredsställda.

I betraktande häraf har det förefallit oss önskvärdt, att man från båda sidor måtte enas om en lösning, hvarigenom den nya organisationen, hvilken är afsedd för flertalet och har allmänt medborgerlig bildning såsom mål, kunde få utveckla sig *vid sidan af* den hittills bestående, hvilken är anlagd för studentexamen och universitetet samt omedelbart endast kan komma ett mindre tal till godo.

Ett förslag i denna syftning hafva vi framlagt redan vid tvenne föregående tillfällen, då läroverksfrågan varit underkastad Riksdagens pröfning, nemligen genom motioner i Andra Kammaren 1892 (n:o 96) och 1893 (n:o 111). Vi tilläto oss i den senare af dessa motioner hemställa, att Riksdagen måtte för sin del besluta upprättandet af ett nytt slags undervisningsanstalter, utgörande praktiska öfverbyggnader på folkskolan («realskolor», »mellanskolor», »borgareskolor»), anordnade enligt följande grunder:

1. Dessa skolors syfte bör vara att tillgodose de lärjungars bildningsbehof, hvilka vid 15—16 års ålder skola utgå i det praktiska lifvet.
2. De böra vara tillgängliga för såväl gossar som flickor samt förses med såväl manliga som qvinliga lärarekrafter.
3. För de lärjungar, hvilka fullständigt inhemtat skolans kurs, bör anordnas en särskild afgangspröfning, hvars genomgående medför vissa rättigheter.
4. Fordringarna för inträde i första årsklassen böra vara: fyllda 12 år samt känedom af det kunskapsmått, som en väl ordnad folkskola (enligt normalplanen litt A.) kan bibringa.
5. Undervisningen bör vara afgiftsfri.
6. Folkskolelärare eller folkskolelärarinna, som, på sätt Kongl. Maj:t genom särskilda bestämmelser kan finna lämpligt föreskrifva, styrkt sig ega de för undervisning vid skolan erforderliga kunskaper och färdigheter, må vid densamma kunna vinna anställning.
7. Kostnaderna för dylik skola böra bestridas dels af staten, dels af kommunen, detta enligt väsentligen samma grunder, som nu gälla för folkskolan och som af 1882 års läroverkskomité föreslogos beträffande de då ifrågasatta »kommunalskolorna».
8. Läroverk af detta slag må kunna upprättas på alla sådana orter, der behofvet af en dylik bildningsanstalt gör sig så kämbart, att vederbörande kommun vill åtaga sig de på dess del belöpande utgifterna.

På det de föreslagna allmänt medborgerliga läroverken skulle kunna komma till stånd utan allt för stora uppoffringar från statens sida, ansågo vi oss i samband härmed böra föreslå, att samtliga ännu bibehållna pedagogier och treklassiga allmänna läroverk måtte inom viss tid helt och hållet indragas. Icke allenast de 36 fullständiga läroverken utan derjemte äfven de 22 femklassiga lemnades således af vårt dåvarande förslag aldeles oberörda.

Ur den utförliga motiveringen tillåta vi oss här anföra följande:

Den åsigten, att våra småläroverk böra ombildas till sådana öfverbyggnader på folkskolan, är mycket gammal. Redan den s. k. stora läroverkskomitén af 1828 föreslog, att alla läroverk med mindre än tre lärare skulle förvandlas till högre eller lägre folkskolor. Med den ringa utveckling folkskolan då för tiden nått, hade detta sig dock mycket svårt. År 1842 blef folkskolan en kommunalrättning, och vid 1856—58 års riksdag vardt den genom tilldelande af högre statsunderstöd i vidsträcktare mening än förut erkänd äfven såsom en *statens* angelägenhet. Det var samma Riksdag, som genom

sina, närmast af grefve Rudenschöld föranledda, beslut genomförde folkskolans organiserande i »småskolor», »egentliga folkskolor» och »högre folkskolor», och som i dessa senare grundade en förut ej erkänd offentlig skolart, i hvilken småläroverken helt naturligt kunde uppgå.

Vid samma tid uttalade regeringen, att dessa läroverk, särskildt pedagogierna, icke kunde sägas hafva någon speciel uppgift, som kräfde deras bibehållande såsom ett system för sig eller deras utbildande i någon särskild rigtning. Vid följande riksdag, 1859—60, föreslog regeringen, att när dessa läroverk i sin dåvarande form syntes vara *närmast hänförliga till de högre folkskolorna*, så borde statsunderstödet till dem utgå af de till folkskoleväsendets främjande anslagna medlen. Denna uppfattning delades af Riksdagen; pedagogierna anslöte sig i afseende på sin läroplan närmast till folkskolorna och borde helst lyda under folkskolestadgan, statsanslaget till dem borde sammanföras med det för folkskolorna anvisade beloppet under den gemensamma rubriken: pedagogier och folkskolor.

Efter denna tid framträdde gång efter annan yrkanden på, att ej blott pedagogierna, utan äfven de treklassiga läroverken måtte indragas eller *förvandlas till högre folkskolor*. Dessa yrkanden grundades bland annat derpå, att folkskolan genom en sådan åtgärd skulle vinna i lifaktighet och användbarhet för alla samhällsklasser. De togo sig vid 1868 års riksdag uttryck i flera enskilda motioner inom Andra Kammaren. Det utskott, som behandlade dessa, ansåg, att de en- och tvåklassiga läroverken lämpligast borde så ombildas, att de komme att motsvara den högre folkskolan, samt »öfvertagas af kommunerna sjelfva med det bidrag från statens sida, som kommer andra sådana folkskolor till del». Häri- genom skulle de blifva tillgängliga äfven för qvinliga lärjungar, deras elever skulle ej längre lockas »att inträda på den så kallade lärda banan för att der taga några mödosamma, gagnlösa fjät», och »den egentliga folkskolan skulle erhålla en organisk utveckling uppåt». På dessa grunder tillstyrkte utskottet, att de en- och tvåklassiga läroverken måtte *ombildas till högre folkskolor*, och Andra Kammaren godkände detta förslag.

Efter någon tids relativ hvila upptogs frågan å nyo inom Andra Kammaren 1880. Det utskott, som fick i uppdrag att behandla den, uttalade sig i öfverensstämmelse med kammarens tidigare hållning; hvad särskildt pedagogierna angick, ansåg det dem rent af som »ett oting». Det föreslog därför indragning af alla pedagogier, alla eller de flesta treklassiga läroverk samt några femklassiga. Andra Kammaren gillade dessa förslag och återupprepade dem äfven 1881.

Så vidt undertecknade kunna inse, är den enda tidsenliga lösningen af småläroverksfrågan den, för hvilken Andra Kammaren uttalade sig redan vid 1868 års riksdag, nemligen småläroverkens ersättande med *praktiska öfverbyggnader på folkskolan*.

Huru vida man nu, liksom 1868, vill kalla dessa öfverbyggnader »högre folkskolor», eller förse dem med något mera tilltalande namn, t. ex. mellanskolor, borgareskolor, kommunalskolor, realskolor eller dylikt, torde betyda jmförelsevis mindre. Af synnerlig vikt är deremot, att de verkligen ställas *öfver* folkskolan, *icke vid sidan* deraf. Endast derigenom kunna de, såsom vi förut framhållit, undgå att skada folkskolans utveckling.

Endast derigenom kunna de ock sjelfva komma att göra någon vidsträcktare nytta. Allmänt har nemligen antagits, att dessa skolors kurs borde vara genomgånngen vid ungefär 15 års ålder. Sättes nu inträdesåldern till nio år, så medför detta tvenne svårigheter, som i hög grad komme att inskränka det gagn, ifrågavarande läroverk eljest skulle kunna

hafva med sig. För det första måste de då blifva sexklassiga, följaktligen temligen dyra och på grund häraf äfven jembförelsevis *fätaliga*. För det andra kan deras betydelse då endast blifva mera *lokal*; liksom de nuvarande småläroverken måste de nemligen komma att användas så godt som uteslutande af läroverksstaden sjelf samt dess allra närmaste omgifning — detta af det helt naturliga skälet, att tänkande föräldrar ej utan synnerligen tvingande grunder sända sina små ur hemmet vid så unga år.

Fastställes deremot inträdesåldern till fylda 12 år, så begränsas kursen till 3 år, och skolorna blifva väsentligen billigare samt kunna med användande af samma totalkostnad upprättas i långt större *antal*. De kunna då äfven komma till nytta för vida större *områden*, enär 12—15-åringen icke är på långt när så beroende af hemmet och så bunden vid dess vanor och förhållanden som 9—12-åringen.

Till förekommande af att förevarande läroanstalter i likhet med de nuvarande småläroverken skulle blifva skolor nästan uteslutande för läroverksstadens egna barn, synes oss dessutom såsom vilkor för statsbidrag böra stadgas, att de skola vara tillgängliga äfven för barn utom den kommun, som de tillhöra (möjligen dock mot någon mycket låg afgift).

Mot den af oss föreslagna inträdesåldern har egentligen endast *ett* hufvudskäl blifvit andraget, nemligen att undervisningen i främmande språk icke ens i sådana skolor skulle kunna anstå till fylda 12 år. Detta skäl kunde möjligen låtit höra sig, i fall vi föreslagit, att inträdesåldern äfven vid det allmänna läroverket nu skulle sättas vid nämnda höjd. Så länge det emellertid gifves rikliga tillfällen att börja läsa tyska vid 9 eller 10 år, såväl vid de fullständiga som de femklassiga läroverken, kunde det väl icke skada att inom *några* skolor få *pröfva*, hvad man genom användande af den moderna, rent praktiska språkundervisningsmetoden skulle kunna uträtta med lärjungar, hvilka under en fullständigt genomgången folkskolekurs erhållit en solid underbyggnad i modersmålet och andra svenska ämnen. Svagare, än resultaterna af tyskläsnigen i läroverkens nedersta klasser enligt kännarens utsago hittills varit, torde de knappast kunna blifva.

Statsutskottet, som hade att behandla den af oss väckta motionen, fann densamma »förtjent af synnerlig uppmärksamhet» och yttrade derom följande:

»Genom att uttala sig till förmån för bemälde motionärers yrkande på indragning af de återstående treklassiga läroverken samt pedagogierna skulle Riksdagen gå vidare på den år 1890 beträdda vägen, hvilken ensam synes föra fram till det mål, som, enligt utskottets förmenande, bör uppställas för småläroverksreformen, eller inrättandet af just sådana öfverbyggnader på folkskolan, hvilka motionärerna förorda och hvilka, då desamma i sjelfva verket komme att utgöra en utveckling af den högre folkskolan — — — skulle nära ansluta sig till vårt nuvarande undervisningsväsende.»

Statsutskottet ansåg emellertid en ytterligare utredning af frågan behöflig, hvilken utredning enligt dess åsigt borde utgå från de af oss angifna grunderna, dock att, enligt utskottets förmenande, dels någon viss ålder icke borde föreskrifvas för vinnande af inträde i de föreslagna skolorna, enär sådant inträde icke borde förvägras någon, som verkligen innehade det i vår motion för in-

träde jemväl fordrade kunskapsmättet, dels det tillägget borde göras, att undervisning i *ett* främmande lefvande språk borde i nämnda skolor meddelas, hvarjemte det äfven, på sätt vi i vår motivering antydt, kunde ifrågasättas, huruvida icke barn från annat distrikt än det, der en sådan skola vore belägen, borde ega tillträde till densamma mot erläggande af någon mindre afgift.

På grund häraf hemstälde utskottet, att Riksdagen med anledning af vår motion måtte uti skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t tacktes, efter föregående utredning, taga i öfvervägande ej mindre, huruvida icke samtliga nu befintliga treklassiga allmänna läroverk och pedagogier kunde indragas, med undantag dock för sådana läroverk, hvilka möjligen ansåges böra förändras till femklassiga, än äfven, huruvida icke åtgärder borde vidtagas för inrättande i de indragna läroverkens och pedagogiernas ställe af högre folkskolor, anordnade i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de af utskottet angifna grunderna.

Denna statsutskottets hemställan blef af Andra Kammaren bifallen men förföll genom Första Kammarens härifrån afvikande beslut.

Under de år, hvilka sedan dess förflutit, har behofvet af en läroverksreform gjort sig allt mera kämbart, och yrkanden härom hafva gång på gång framkommit icke allenast från allmänheten och från folkskolans män, utan ock från lärare vid de allmänna läroverken och vid universiteten. Hvar och en, som tagit kännedom om dessa från skilda håll framställda yrkanden, skall hafva lagt märke till den grundväsentliga likhet, som de förete med det af oss år 1893 framställda och af Andra Kammaren i hufvudsak gillade.

Vi hänvisa med afseende härå till de uttalanden, som gjorts af det senaste stora nordiska skolmötet samt af Pedagogiska sällskapet i Stockholm *mot* det allt mer tilltagande sträfvandet att fastställa studentexamen såsom vilkor för inträde på en mängd praktiska lefnadsbanor samt *för* inrättandet af en allmänt medborgerlig examen vid åldern 15—16 år, äfvensom till de yrkanden, hvilka nyligen framstälts af professorerna J. A. Lundell och A. Noreen, af hvilka den förre förordat indragning af samtliga ofullständiga läroverk och den senare gått ännu mycket längre, i det han velat reducera de lärda skolornas antal till exempelvis en i hvarje stift. Att dessa uttalanden gifvit form åt en utbredd allmän mening torde icke lida något tvifvel.

Med stöd af hvad sålunda blifvit anfördt och under förhoppning att frågan nu skall befinnas mogen för en lösning tillåta vi oss härmed hemställa,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till en läroverksreform gående i ofvan antydda riktning och sålunda i hufvudsak afseende följande:

1) införande af en allmänt medborgerlig examen, beräknad att afläggas af dem, som vid 15—16 års ålder utgå i det praktiska lifvet, och åsyftande att vitsorda en öfver omfånget af folkskolans verksamhet utsträckt allmänbildning (bland annat innefattande färdighet i ett främmande levande språk) samt medförande kompetens för inträde på vissa praktiska lefnadsbanor (vid jernväg, post, telegraf och tull, i landtbruksskolor, handelsskolor, tekniska läroverk och härmed jemförliga fackskolor m. m.);

2) upprättande af för både gossar och flickor kostnadsfritt tillgängliga läroanstalter med uppgift att förbereda för nämnda allmänt medborgerliga examen, hvilka läroanstalter borde ordnas såsom öfverbyggnader på folkskolan och därför såsom inträdesvilkor fordra det bildningsmått, som en väl ordnad folkskola kan bibringa, samt förses med såväl manliga som qvinliga lärarekrafter, aflönade af kommun och stat enligt väsentligen samma grunder som de nu för folkskolan gällande;

3) beredande af härför nödiga statstillgångar genom indragning af samtliga ännu bibehållna pedagogier och en del ofullständiga allmänna läroverk, i främsta rummet de treklassiga.

Stockholm den 28 januari 1896.

Fridtjuf Berg.

Emil Hammarlund.